

W dniach 19–20 marca 2015 roku w kolegium Uniwersytetu Fryderyka i Aleksandra w Erlangen i Norymberdze (Friedrich Alexander Universität Erlangen-Nürnberg) odbyła się doroczna konferencja grupy specjalistycznej 8 Niemieckiego Stowarzyszenia Archiwistek i Archiwistów (Fachgruppe 8 des Verbandes deutscher Archivarinnen und Archivare e.V.). Fachgruppe 8-sekcja archiwów uniwersyteckich i instytucji naukowych powstała w 1978 roku i reprezentuje archiwistów pracujących w archiwach uczelni wyższych, placówek naukowych i kulturalnych, w tym muzeów.

Tematem konferencji były: Problematiczne/kontrowersyjne zbiory archiwalne. Problemy zasobów archiwów uniwersyteckich i naukowych (Die brisante Akte. Problembehaftete Bestände in Universitäts- und Wissenschaftsarchiven). Pomimo, iż temat spotkania zawężony był do instytucji uniwersyteckich i naukowych, to będące przedmiotem zainteresowania materiały (brisante/problematiczne) nie stanowią wyłącznie domeny tego typu instytucji. Problem takich dokumentów jest absolutnie uniwersalny pod naszą szerokością geograficzną także. Kontrowersyjność, czy też problematyczność zbiorów odnosiła się zarówno do ich formy fizycznej, ale w szczególności do ich treści i wiążących się z tym komplikacji natury prawnej i etycznej.

Otwarcia sesji dokonali: dr Sybille Reichert, Kanclerz Uniwersytetu Fryderyka i Aleksandra w Erlangen i Norymberdze (Kanzlerin der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg) oraz kierujący grupą 8 dr Sabine Happ (Universitätsarchiv der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster), a także dr Clemens Wachter, kierownik miejscowego archiwum uniwersyteckiego (Universitätsarchiv der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg), bezpośredni organizator spotkania. Podkreślili oni problem narastającej dokumentacji w uczelniach i placówkach naukowych, a także ich specyfikę, często kontrowersyjność – co zostało wskazane w temacie sesji. Dr C. Wachter podkreślił, iż tylko w samej Bawarii działa 11 uniwersytetów, a prowadzone przez te uczelnie różnorodne badania, a także kształcenie studentów generuje dużą ilość dokumentacji, w tym archiwaliów, nad którymi muszą zapanować archiwiści uniwersyteccy. Podkreślono również, iż część zgromadzonej w archiwach uczelnianych i instytucji naukowych dokumentacji stanowi swego rodzaju mieszaninę wybuchową, ze względu na zawarte treści, ale też i dosłownie (np. materiały wybuchowe, amunicja jako dowody rzeczowe w aktach instytutów medycyny sądowej). Sesję rozpoczął blok 3 wykładów. Pierwszy wygłosił Philipp Raut z Instytutu Historii i Etyki Medycyny Uniwersytetu w Erlangen (Institut für Geschichte und Ethik der Medizin der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen) na temat problemu wykreślenia granicy między interesem badań naukowych a ochroną danych dotyczących osoby zmarłej, na przykładzie akt chorych psychicznie z czasów nazistowskich Niemiec (Zwischen Forschungsinteresse und

postmortalem Persönlichkeitsschutz. Krankenunterlagen als Quelle medizinhistorischer Forschung Am Beispiel psychiatrischer Akten der NS-Zeit). Przedstawił on problem zachowania dokumentacji chorych psychicznie oraz procedur jakie w przeszłości obowiązywały w zakresie postępowania z pacjentami. Psychiatria to szczególnie trudny temat, a już w XVIII wieku szpitale psychiatryczne były wykorzystywane jako miejsce zesłania ludzi niewygodnych z powodów politycznych.

Autor skupił się na omówieniu działań nazistowskich w stosunku do osób niepełnosprawnych i psychicznie chorych, lub też z pozamedycznych pobudek uznawanych za chore. Przykładem tych działań, najbardziej spektakularnym była „Akcja T4”, w wyniku której zamordowano 70 tys. ludzi w latach 1939–1944.

Dostęp do akt osób leczonych psychiatrycznie stanowi złożony problem, któremu towarzyszy dylemat natury moralnej- uszanowanie godności ludzkiej i tajemnicy lekarskiej , a z drugiej konieczność badań naukowych zarówno historycznych jak i medycznych.

Drugi z wykładów dr Jens Blecher (Archiwum Uniwersyteckie w Lipsku) Zündstoff in Archiven. Archivarbiel zwischen Gesetz und Gewissen (Materiały zapalne w archiwach. Pomiedzy prawem a sumieniem) rozpoczął od dosłownego przedstawienia zawartości akt Instytut Medycyny Sądowej w Lipsku, gdzie wśród dowodów związanych z badaniami osób zabitych czy zamordowanych w trakcie przestępstw znajdują się niebezpieczne przedmioty – noże, broń strzelecka, amunicja itd. W archiwalnych zbiorach mogą znaleźć się także próbki krwi i tkanek, kawałki kości.

Jednak głównym tematem wykładu dr Blecher był problem uczelnianych akt Stasi i działania komisji weryfikacyjnej (Personalkommission) na Uniwersytecie w Lipsku w latach 1990–2006. Autor wykładu potraktował tą dokumentację także jako materiał „wybuchowy”.

Ich zadaniem była weryfikacja wszystkich pracowników uczelnianych pod kątem kwalifikacji zawodowych oraz związków ze Stasi.

Działania te prócz zachowanej dokumentacji Stasi pozostawiły bardzo poważaną spuściznę, która przechowywana jest w archiwum uczelni i sama w sobie jest też bardzo kontrowersyjnym materiałem źródłowym.

Zgodnie z prawem archiwalnym Wolnego Miasta Lipska (SächsArchivG) z 17 maja 1993 r. nowelizowanym w 2005 r. istnieje powszechny i wolny dostęp do akt. Materiały archiwalne standardowo udostępnia się po 30 latach, te które zawierają jakieś szczególne tajemnice po 60 latach od ich powstania, a dokumenty dotyczące osób 10 lat od ich śmierci, jeżeli nie można tego ustalić to 100 latach od urodzenia.

Ostatnie wystąpienie w tym bloku dotyczyło badań nazistowskich nad bombą atomową w latach 1938–1945. Dr Matthias Röschner z Archiwum Niemieckiego Muzeum w Monachium (Deutsches Museum München) w wykładzie Geheimdokumente zum deutschen Atomprogram 1938-1945 im Archiv des Deutschen Museums. Ein Bestand zur Frühgeschichte der deutschen Kernforschung zaprezentował dzieje badań nad bronią atomową w Niemczech, a także metody powstawania dokumentacji obrazującej te badania w różnych instytucjach nazistowskich Niemiec. Następnie przedstawił dokumenty związane z operacją tajnych służb USA o kryptonimie Alsos, która miała na celu zbadanie niemieckich działań związanych z budową bomby atomowej.

Druga część sesji, podzielona została na sekcje tematyczne, które obradowały równolegle. Sekcja I zajmowała się problemami prawa własności i praw autorskich w kontekście zbiorów

archiwów uniwersyteckich i naukowych (Urheberrechtsproblematik in Universitäts- und Wissenschaftsarchiven). Sekcji przewodniczył dr Werner Lengger (Universitätsarchiv der Universität Augsburg). W jej trakcie wygłoszono dwa referaty poświęcone dokumentacji szkolnej i prywatnej na przykładzie zbiorów muzeum szkolnego miejscowego uniwersytetu (Schulmuseum der Universität Erlangen-Nürnberg und der Stadt Nürnberg).

Autor wystąpienia dr Mathias Rösch (Der Leitfaden Urheberrecht der Koordinierungsstelle für wissenschaftliche Universitätssammlungen in Deutschland) skupił się na problemie dostępu do materiałów osieroconych, nieposiadających określonego autora, np. zdjęć, kronik, pamiątek, określenia przysługujących praw autorskich, materialnych, a także ochrony praw osób trzecich, które występują w omawianej dokumentacji. Przedstawił także praktyczny przewodnik po prawie autorskim dla zbiorów uniwersyteckich. Autor podkreślił, iż jak dotąd nie wypracowano jednolitego postępowania w tych sprawach, że nie ma takiej procedury w Niemczech, chociaż podstawowe zasady określa prawo autorskie. W każdym z krajów związkowych instytucje archiwalne posiadają własne procedury postępowania w tych sprawach.

Z kolei Martin Löning (Universitätsarchiv Bielefeld) w referacie Urheberrechtliche Fragestellungen bei Nachlässen und Institutsabgaben podjął się zbadania problemu praw autorskich do spuścizn i akt przekazywanych przez placówki naukowe.

Sekcja II obradowała pod hasłem „Dobra osobiste” (Fragestellungen des Persönlichkeitsrechts), które stanowią chronione dobra o charakterze niemajątkowym. Moderatorem sekcji był dr Marcus Holtz (Universitätsarchiv der Julius-Maximilians-Universität Würzburg). W trakcie obrad wygłoszono 3 referaty. Pierwszy autorstwa dr Wolfganga Müller (Universitätsarchiv der Universität des Saarlandes, Saarbrücken) dotyczył ochrony prywatności w aktach personalnych (osobowych) studentów i pracowników uczelni (Problemstellungen des Persönlichkeitsrechtes bei personenbezogenen Akten in der akademischen Überlieferung).

Z kolei dr Jürgen Bacia (Archiv für alternatives Schrifttum, Duisburg) zaprezentował problem prawa do bycia zapomnianym, na przykładzie literatury ulotnej i wewnętrznych druków samorządu studenckiego i ruchów pozaparlamentarnych młodzieży (Recht auf Vergessen? Überlegungen zur Vorlage von Grauer Literatur und Interna am Beispiel von AStA-Akten und Materialien außerparlamentarischer Bewegungen). Ostatni z referat Opfer und Täter. Fragen des Persönlichkeitsschutzes am Beispiel der Strafprozessakten zum Novemberpogrom przedstawiony dr Andreas Jakob (Stadtarchiv Erlangen) dotyczył personaliów osób, uczestników Nocy Kryształowej w 1938 roku w świetle akt procesowych. Autor zajął się problemem, czy osoby występujące w aktach tych procesów – oskarżeni, świadkowie, członkowie składów sędziowskich posiadają prawo do ochrony danych osobowych. Wg autora, materiały te stanowią już źródło historyczne i osoby występujące w tych dokumentach nie podlegają już ochronie danych osobowych.

Sekcja III obradowała pod hasłem „Kontrowersyjność praw własności w archiwaliach akademickich” (Zur Brisanz von Eigentumsverhältnissen bei der akademischen Überlieferung).

Moderację panelu prowadził dr Wolfgang Smolka (Universitätsarchiv der Ludwig-Maximilians-Universität München). Wykłady wygłosili dr Andreas Becker (Universitätsarchiv der Universität Regensburg) o własnościowych problemach w spuściznach pracowników naukowych i placówek akademickich (Fragwürdige Eigentumsverhältnisse bei Hinterlassenschaften von Professoren und in Instituten), dr Birgit Rehse (Universitätsarchiv der Freien Universität Berlin) o prawnych aspektach przy dostępie do archiwaliów opozycji pozaparlamentarnej lat 50-60 XX wieku w Archiwum Wolnego Uniwersytetu w Berlinie

(Rechtliche Untiefen bei Zugängen des APO-Archivs im Universitätsarchiv der Freien Universität Berlin), a także prof. dr Dieter Speck (Universitätsarchiv der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg) prezentując problem kuriozów w zasobach archiwów uczelnianych na przykładzie różnych materialnych dodatkach występujących w aktach (Von Mitbringenseln und Mumien. Obskures Archivgut in der akademischen Überlieferung).

Uczestnicy sekcji IV zajmowali się natomiast problematyką dokumentu elektronicznego w dokumentacji uczelnianej oraz naukowej i archiwizacji tego rodzaju dokumentacji (Neue Fragen durch die Archivierung digitaler Unterlagen, prowadzenie Karsten Kühnel - Universitätsarchiv der Universität Bayreuth). Wykłady obejmowały zagadnienia ogólne związane z archiwizacją e-dokumentu (dr Margrit Prussat, Universitätsarchiv der Otto-Friedrich-Universität Bamberg: Das Konzept „Akte“ in der digitalen Archivierung), archiwizacji poczty elektronicznej (dr Kristina Starkloff, Archiv der Max-Planck-Gesellschaft Berlin: Probleme bei der Archivierung von E-Mail-Accounts in Wissenschaftsarchiven), a także migracji danych dotyczących spraw osobowych studentów (dr Klaus Nippert KIT-Archiv des Karlsruher Instituts für Technologie: Migration vs. Emulation: Zur Archivierung von elektronischen Studierendendaten).

Po zakończeniu obrad w sekcjach wznowione zostały obrady plenarne konferencji.

W ich trakcie wygłoszony został referat Die virtuelle Ausstellung „Die Gesichter des Deutschen Kunstarchivs“ im Internet – Überlegungen zu Persönlichkeitsschutz und Urheberrecht przez Dr. Birgit Jooss (Deutsches Kunstarchiv im Germanischen Nationalmuseum Nürnberg). Autorka przedstawiła zrealizowany projekt DigiPorta, czyli wirtualnej wystawy zdjęć znanych niemieckich artystów, literatów, ludzi sztuki i kultury. Ich wizerunki – portrety, scenki rodzajowe (przy pracy, z rodziną itd.) zostały opublikowane on-line.

Tegoroczna konferencja grupy specjalistycznej 8 Niemieckiego Stowarzyszenia Archiwistek i Archiwistów zajęła się problematycznymi archiwaliami, które stanowią niezwykle ważną i interesującą częścią zasobów archiwów instytucji naukowych i kulturalnych, a będąca też przedmiotem dużego zainteresowania społecznego, wzbudzająca kontrowersje ze względu na swoją formę czy zawartość, innym razem zaś budzącą wątpliwości co do możliwości jej udostępniania (publikowania) ze względu na ograniczenia prawne i moralne. Z jednej strony podkreślano potrzeby informacyjne społeczeństwa i dostępność do informacji zawartych w zasobach instytucji życia publicznego, wychodzenia z informacją przez te instytucje w formie publikacji źródeł zwłaszcza online, z drugiej jednak strony przedstawiano całą sferę ograniczeń, które są równie ważne. Problemy te na większą skalę pojawiły się w latach 90-tych XX wieku wraz z rozwojem Internetu (łatwość publikacji źródeł), masowym przekazywaniem akt medycznych do archiwów, a przede wszystkim otwarciem archiwów służby bezpieczeństwa byłej NRD. W trakcie obrad podkreślano, iż instytucje przechowujące zasoby archiwalne, mogące stanowić „materiał zapalny” muszą równoważyć oba, pozostające w sprzeczności czynniki: dostępność contra prawa twórców, ochrona osób występujących w dokumentacji oraz ich rodzin, czy interes społeczny. Przy tym wszystkim konieczna staje się znajomość prawa i jego wykładnia z wielu dziedzin. Podkreślono, iż istotną częścią sprawnego funkcjonowania archiwów z tymi zasobami jest ustawiczna komunikacja, wymiana doświadczeń i wiedzy pomiędzy tymi podmiotami. Temat konferencji zawężony został tylko do instytucji życia naukowego i kulturalnego, ale poruszane tam problemy absolutnie dotyczą wszystkich przechowawców, w tym archiwa państwowe.

Wpisany przez Jolanta Leśniewska i Paweł Gut

poniedziałek, 13 kwietnia 2015 20:22 - Poprawiony poniedziałek, 13 kwietnia 2015 20:26

Jolanta Leśniewska (AP Płock O/Kutno)

Paweł Gut (AP Szczecin)